

С.М. Дмитрієва

кандидат психологічних наук, доцент
завідувачка кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСІВ,
ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ**

У статті аналізуються об'єктивні і суб'єктивні чинники успішної реалізації педагогічної співтворчості викладача і студентів в процесі підготовки майбутніх фахівців з фінансів, економіки та менеджменту туристичної індустрії.

На сучасному етапі розбудови незалежної української держави творчість перестає бути характеристикою окремих особистостей, вона виступає обов'язковим атрибутом будь-якого виду трудової діяльності людини. Виникло соціальне замовлення суспільства на творчу особистість, тобто людину, яка має потребу у саморозвитку, самоудосконаленні, здатна думати по-новому, самостійно ставити перед собою цілі, пропонувати нестандартні рішення, чинити опір рутинності, орієнтуватися передусім на майбутнє.

У зв'язку з цим особливо актуальним стає завдання вдосконалення підготовки фахівців з фінансів, економіки та менеджменту туристичної індустрії, чия діяльність може бути ефективною у сучасних ринкових умовах лише тоді, коли пріоритетними якостями цих фахівців стають творчість, ініціатива, гуманізм та високий професіоналізм.

Для розвитку професійно-творчих здібностей майбутніх менеджерів по туризму потрібно створити відповідні умови ще під час їхньої підготовки у вищому навчальному закладі. Основне завдання вищої школи – розвиток творчого потенціалу студентів – диктує необхідність переходу від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми, основними принципами якої є співробітництво, співтворчість викладача і студента, забезпечення самореалізації педагогів та студентів як партнерів у творчому процесі.

Суб'єкт-об'єктній педагогічній парадигмі відповідає репродуктивна стратегія навчання, що передбачає побудову навчального процесу в монологічному режимі [1;с.35]. Для репродуктивної стратегії навчання характерною є переважна орієнтація на становлення виконавчих, операційно-технічних професійних навичок, а не досягнення смислової сторони майбутньої діяльності; концентрація

інтересів більшості студентів на сфері суто навчальних інтересів, ніж на сфері професійній; зниження особистісної значущості завдань професійного становлення. За такої організації навчання суб'єктом діяльності є лише викладач, студенти ж виконують роль об'єкта педагогічного впливу. В навчальному процесі переважає монолог викладача перед студентською аудиторією і майже не використовуються можливості спільної творчої діяльності. При побудові навчального процесу в монологічному режимі викладач виступає носієм незаперечної істини, яку він передає студентам. Діалог за цих умов є лише формою (а не принципом) побудови навчального спілкування і застосовується як конкретний прийом навчання, що сприяє досягненню певних дидактичних цілей.

Реалізація репродуктивної стратегії навчання, монологічного підходу в системі вищої освіти не дає можливості подолати певні негативні явища: формалізм засвоєння наукових знань, зниження мотивації учіння, блокування творчої активності студентів, їх невміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, шаблонне догматичне мислення майбутніх фахівців з фінансів, економіки та менеджменту туристичної індустрії.

Суб'єкт-суб'єктній педагогічній парадигмі відповідає продуктивна стратегія навчання. Одним із шляхів реалізації цієї стратегії навчання у ВНЗ є організація навчального процесу на основі педагогічної співтворчості викладача і студента. У процесі проведеного нами експериментального дослідження були виділені такі об'єктивні та суб'єктивні чинники успішної реалізації педагогічної співтворчості викладача і студентів в процесі підготовки майбутніх фахівців:

- оптимальне використання діалогічних форм навчання студентів;
- введення елементів творчого тренінгу у вузівське навчання;
- проблемність навчального процесу на основі творчих навчально-професійних завдань;
- застосування групової форми навчання студентів;
- створення психологічної атмосфери взаємної поваги учасників навчального процесу;
- формування відповідної мотивації до співтворчості у партнерів зі спілкування;
- трансформація психологічної позиції викладача: перетворення його з носія інформації на консультанта і організатора процесу навчання;
- зміна орієнтації студента з "учнівства" на "партнерство".

Вирішальною умовою успішного здійснення спільної творчості викладача і студентів є, на нашу думку, організація вузівського навчання на основі діалогу. Психологічною наукою вже доведено, що діалог — це основа творчого мислення, що розвиток діалектичності як системоутворюючого компонента творчого мислення неможливий без діалогу. Соціокультурна концепція спілкування та творчості як діалогу обґрунтована дослідженнями М.М.Бахтіна, В.С.Біблера, Г.Я.Буша, Л.С.Виготського, І.Лакотоса, Ю.М.Лотмана та ін. Психологічні механізми зародження діалогу, особливості його різних видів, творчі можливості діалогу в навчанні, провідна роль діалогу в організації педагогічної співтворчості дедалі частіше стають предметом сучасних психологічних досліджень (С.Л.Братченко, Г.Т.Васильєва, Г.М.Кучинський, О.М.Матюшкін, Л.М.Ломов, Н.Ю.Посталюк). На думку дослідників, діалог як вирішальна умова спільної творчості стає характерною ознакою нового педагогічного мислення. Творча особистість завжди діалогічна, взаємодіюча. Діалог — це найприродніша форма стосунків викладача зі студентами, що перетворює партнерів зі спілкування на творчу діаду, груповий суб'єкт творчості. Нарешті — це найбільш демократична форма проведення занять, найкоротший шлях до постійного підтримання зворотного зв'язку і найбільш динамічний спосіб одержання нової інформації [2; с.136]. Саме діалог створює для студентів "зону їх найближчого розвитку" (Л.С. Виготський), формує позитивну навчальну мотивацію, стимулює творчу активність, інтереси. Діалог стає для студента і вузівського викладача особистісно-формуєчим, стимулює їх взаєморозуміння у навчанні.

У діалозі "Я" обох співрозмовників спирається на взаємне утвердження себе як особистості. Тим самим для партнерів зі спілкування розкриваються необмежені можливості щодо всебічного взаємного розвитку і вдосконалення, більш глибокої орієнтації в ситуації спілкування і кооперації при виконанні завдань спільної творчої діяльності. Діалог не дає змоги партнерам зі спілкування однобічно тлумачити обговорювані ними проблеми, розширює діапазон підходів до роз'яснення і вирішення цих проблем. Саме тому діалог — несприятлива основа для догматичного мислення, натомість він є важливою умовою розвитку діалектичного, гнучкого, творчого мислення учасників педагогічної взаємодії.

Для реалізації вирішальної умови успішної педагогічної співтворчості викладача і майбутніх менеджерів по туризму - діалогового навчання – доцільно використовувати, на нашу думку, елементи методики творчого тренінгу КАРУС, розробленого В.О.Моляко. Методика творчого тренінгу КАРУС включає в себе

систему впливу на творчу діяльність особистості і, разом з тим, стимулює окремі етапи творчого вирішення задачі. Ця система орієнтована на навчання з використанням ускладнюючих умов. Серед них виділяються: 1) метод часових обмежень (в його основі лежить вплив фактора часу на інтелектуальну діяльність суб'єкта); 2) метод раптових заборон (його суть у забороні використання певних прийомів розв'язання); 3) метод швидкісного ескізування (полягає у вільному, не обмеженому інструкціями процесі роздумів над вирішенням задачі); 4) метод нових варіантів (пов'язаний з вимогою розв'язати задачу різними способами); 5) метод інформаційної недостатності (в його основі - неповна умова задачі); 6) метод інформаційної перенасиченості (включення в умову задачі зайвих відомостей, які не мають значення для її вирішення); 7) метод абсурду (людині пропонується вирішити задачу, яка явно не може бути розв'язаною); 8) метод ситуаційної драматизації (введення додаткових умов, які змінюють хід розв'язання) [3;с.73-76].

З усіх методів ускладнюючих умов, описаних вище, при підготовці майбутніх фахівців з фінансів, економіки та менеджменту туристичної індустрії найбільш ефективними, на наш погляд, є часові обмеження, раптові заборони, метод нових варіантів і метод ситуаційної драматизації.

Введення у вузівське навчання елементів творчого тренінгу (методів оптимізації колективної творчості: різних модифікацій методу "мозкової атаки", евристичних питань, синектики, творчих рольових ігор) дає змогу стимулювати окремі етапи творчого вирішення завдань і розвиток творчого мислення студентів, а також створює сприятливу психологічну атмосферу для організації спільної творчої діяльності викладача і студентів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити систему форм організації діалогового навчання. Це групові дискусії, диспути, бесіди, ігри, насичення елементами діалогу традиційних форм навчання, передусім лекції. При організації лекції у діалоговому режимі можна спиратися на виділені А.І.Єремєєвою, Е.І.Киршбаумом, Н.Ю.Посталюк, В.Н.Расторгуєвим принципи діалогізації лекції і розроблений Л.М.Поповим метод "діалогової залученості" [2; с.4]. З метою забезпечення більш глибокого засвоєння майбутніми менеджерами теоретичних знань певну частину лекцій можна проводити як проблемні. На таких лекціях створюються проблемні ситуації, висуваються гіпотези їх розв'язання, здійснюється пошук з одночасним показом звивистих шляхів наближення до істини. Лектор прагне показати власне бачення проблеми, ставлення до неї, тобто здійснює персоніфікацію тексту

лекції, акцентує свою суб'єктивну позицію. Викладач намагається вести лекцію так, щоб його мовлення виступало стимулятором внутрішнього діалогу слухачів, в якому студенти як би відкривали знання для себе і включали їх у власну систему знань.

Важливо підкреслити, що підвищення творчої активності студентів на семінарських заняттях може досягатись шляхом організації діалогового навчання, яке має проблемний характер. Основним засобом проблематизації змістовної сторони семінарських занять є використання творчих навчально-професійних задач у напружених ситуаціях туристичної діяльності. Ми вважаємо, що саме аналіз і вирішення таких задач (де відтворюються реальні змістовні суперечності туристичної діяльності) дозволяє зробити навчання дійсно глибоким, діалектичним і перетворити його із пасивного засвоєння інформації в активний творчий процес відкриття нового, в спосіб розвитку і саморозвитку його учасників. При цьому принципово важливим стає не тільки знання, але й "незнання" - розуміння суб'єктом того, яких саме знань йому не вистачає для вирішення даної задачі. Викладачеві доцільно розглядати як предмет аналізу та обговорення кожен спробу нестандартного розуміння ситуації. Оскільки найбільш загальною логічною формою вираження проблеми і суперечностей, які складають її суть, є питання, особливо варто заохочувати самостійну постановку студентами запитань (до викладача, своїх товаришів, самого себе).

Вважаємо, що реалізація охарактеризованих вище об'єктивних і суб'єктивних чинників організації педагогічної співтворчості викладача і студентів у процесі навчання сприятиме формуванню творчої особистості майбутнього фахівця з фінансів, економіки та менеджменту туристичної індустрії.

Використана література

1. Сенько Ю. Диалог в обучении // Вестник высш. шк. - 1991. - №5. - С.35-40.
2. Попов Л.М. Психология самодеятельного творчества студентов. - Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1990.- С.135-152.
3. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач. - К.: Рад. школа, 1983.-94 с.
4. Посталюк Н.Ю. Педагогика сотрудничества: путь к успеху. - Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1992. - 106 с.